

PRILOG POZNAVANJU KNINSKE TVRĐAVE

Bosiljka Bezić

Za vrijeme mletačko-turskih ratova sredinom XVII stoljeća i početkom XVIII mletačka je vlada slala u Dalmaciju svoje vojne inženjere. Oni su davali svoja mišljenja o tvrđavama koje je trebalo osvojiti. Izrađivali su nacрте poslije osvajanja i prijedloge za obnovu ili za sasvim nove utvrde u sklopu starih, postojećih. Prijedlozi za pojačanje osvojenih tvrđava, koje su se našle na granici prema turskom carstvu, rađeni su po sistemu francuskog graditelja utvrda Vaubana, a to su istureni, šiljasti bastioni ispunjeni zemljom s platformom za topove. Međutim, nacrti postojećeg stanja tvrđava, nakon osvajanja, daju nam mnoštvo podataka za poznavanje njihova razvitka. Ti podaci naročito su važni zbog radova na njihovoj zaštiti i revitalizaciji koji se sada poduzimaju.

Ovdje nas posebno zanimaju nacrti kninske tvrđave, rađeni u drugoj polovini XVII stoljeća prilikom njezina osvajanja, kao i oni nakon njene obnove i proširenja početkom XVIII stoljeća. Ti se nacrti nalaze u arhivima Muzeja Correr i Biblioteke Marciane u Veneciji.

U Muzeju Correr čuvaju se nacrti:

1. Pianta della fortezza di Chnin da Mss. P.D./c 859/2. Sam nacrt nosi naslov: AQVISTO DI CHNIN (Osvojenje Knina)

2. Pianta della fortezza di Knin da Mss. P.D./c 848/19. Ovaj nacrt nosi naslov: PROSPETTO DELLA FORTEZZA DI KNIN DA LEVANTE (Pogled na tvrđavu Knin s istoka)

U arhivu Biblioteke Marciane čuvaju se nacrti iz doba morejskog rata 1684—1697.

3. Pianta di Knin, con le fortificationi proposte da Oratio Alberghetti pub^{co} Iugeg per comando di Sua Ecc.^{za} il s Girolamo Cornaro. IT. VII. 94 (10051). (Nacrt Knina sa utvrđama predloženim od javnog inženjera Oratia Alberghetti-a, po zapovijedi Nj. Eks. gospodina Girolama Cornara.)

Nacrt nosi naslov:

Tinium Knin

Conquistato dall'Armi della Ser.^{ma} Rep.^{ca} di Venetia l'anno 1688
(Osvojen oružjem Prejasne Republike Venecije godine 1688)

Nacrt br. 1, »Osvojenje Kinina«, nacrt iz XVII st. (Museo Correr, Venecija)

4. Knin. IT. VI. 492 (10061)

Ovaj nacrt nema nikakav naslov, samo legendu: Pianta di Knin

Oba ta nacrtta zavedena su u katalogima:

Zorzanello: Manoscritti italiani IT. VII. 94 (10051).

Carte topografiche, pianta di citta e fortezze 1684-97, Guera di Morea. Na str. 31. pod brojem 10 nalazi se nacrt, koji ovdje donosim pod brojem 3.

Zorzanello: Manoscritti italiani, classe VI. IT. VI. 492 (10061)

Topografia dalmata e greca. Na strani 183, pod brojem 6 nalazi se nacrt, koji ovdje donosim pod brojem 4.

Nacrt br. 1.

Shematski je prikazana tvrđava, grad Knin s okolicom, rijeka Krka i razmještaj trupa za osvajanje. Sama tvrđava prikazana je u pogledu s istoka, a u isto vrijeme i tlocrtno. Vidi se podjela na gornji dio i donji s vratima, te podzidom. Istočna zidina prikazana je s kruništem, šiljastim bastionom na sjevernom kraju, okruglom kulom s platformom za topove i na kraju donjeg dijela s okruglom kulom s krovom. Nad Krkom u podnožju brda Spas prikazana je mala kula osmatračnica. U blizini je i most preko Krke, očito od kamena s tri luka. Zid koji je štitio Knin sa sjeverne i istočne strane ovdje nije prikazan sve do tvrđave. Unutar grada u masi zgrada prizemnih i na kat s dvostrešnim krovovima vide se dvije džamije. Prikazane su s kupolama koje izgledaju pokrivene olovom. Džamija bliže tvrđavi nema minareta, dok je ona zapadnija prikazana s minaretom vratima na luk i bez prozora. Oko cijelog grada prikazane su čete pješaka s kopljima i zastavama. Desno pod brdom Spas, na potoku Butišnici, nalaze se mlinovi.

Iako ovaj nacrt nije datiran, očito je rađen u vrijeme bitke za Knin 1688. godine.

Nacrt br. 3. (10051).

Za razliku od prethodnog nacrtta, ovaj je prikazan prilično realistično, čak u nekoj vrsti aksonometrije. Podijeljen je u tri dijela. U gornjem dijelu prikazano je brdo Spas s tvrđavom i gradom gledano s istoka. Središnji, glavni dio crteža prikazuje u aksonometriji Knin s tvrđavom i bližom okolicom s razmještajem trupa i naoružanja za napad. U desnom donjem uglu prikazan je nacrt Knina i tvrđave s okolicom, s projektom novih utvrđenja u stilu Vaubanova načina utvrđenja. Ovaj projekat predlaže javni inženjer Oratio Alberghetti, po zapovijedi Girolama Cornara, generalnog providura S. Marka za Dalmaciju i Albaniju.

Ovaj vrlo interesantan nacrt rađen je, kako i u samom naslovu stoji, 1688. godine prilikom osvajanja Knina i izгона Turaka.

Tvrđava je prikazana u stanju onakvom kakva je bila prilikom osvojenja, čak su naznačeni i prolomi u zidinama prilikom napada.

Kao i u prethodnom nacrtu, tvrđava se sastoji od dva dijela: gornjeg sjevernog (C) i donjeg južnog (B). Južni dio završava na hridinama.

Sjeverni, najstariji i najviši dio (C) ima visoke zidine s kruništima, s dvije četverokutne kule na zapadnoj strani pokrivene šatorastim krovom. U ovom nacrtu naziva se Gornji kaštel, zvan Ićizar. Na njegovu platou je cisterna (P). Na krajnjem sjevernom završetku ovog kaštela je četverokutna kula (O) nasuta zemljom. Podno kaštela je ograđeni prostor (D) koji vrši

TINIUM KNIN

Zauzet oružjem Prejasne Republike Venecije godine 1688.

OBJAŠNJENJE

slova i brojeva

- A Grad Knin
- B Drugi ograđeni prostor zvan Garišta
- C Gornji kaštel zvan Ićizar
- D Donji ograđeni prostor istog kaštela napravljen kao »Falsa braga« (»lažni glib«, jarak s vodom)
- E Mali kaštel zvan Lab
- F Kula zvana Gradac
- G Most od kamena
- H Vrata od Bosne
- I Vrata gornja ili Vrata od Skradina
- K Vrata od Drniša u drugom ograđenom prostoru
- L Druga vrata istog ograđenog prostora
- M Vrata gornjeg kaštela
- N Mala vrata istog kaštela
- O Kula četverougona nasuta zemljom
- P Cisterna
- Q Ruševine zida za vezu gornjeg kaštela s kulom Gradac
- R Kula okrugla nasuta zemljom, blizu vrata od Bosne
- S Kula nasuta zemljom zvana Topana
- T Prolazi u tjesnacima hridina
- V Zid za prolaz u kaštel Lab
- X Spilja u kojoj je bilo skladište praha
- Y Glavna džamija, sada crkva Svetih Jerolima i Klare
- Z Druga džamija
- & Kuća Atlagić paše

1. Baterija od 6 topova iznad brda
2. Ista sadržina (6 topova) u podnožju (istog brda)
3. Dva mužara od 500
4. Dva mužara od 100
5. Splav za prenošenje pet malih oružja da bi se mogao tući s druge strane prolom od topništva u zidu, i jednog mužara za bombe od 100
6. Baterija postavljena s rečenim oružjima
7. Mužar gore rečeno od 100
8. Prolom u zidinama prvog ograđenog prostora
9. Njegova Preuzvišenost potiče »narodnu vojsku« na napad
10. Preuzvišeni Grimani, providur u logoru, potiče na prijelaz vode plivanjem
11. Penjanje Morlaka pomoću ljestvica
12. Venecijanska zastava zatakuta na dan upada
13. Preuzvišeni general S. Pollo
14. Preuzvišeni konjanički providur Zen
15. Mjesto dviju baterija postavljenih protiv drugog ograđenog prostora
16. Mužar od 500 postavljen, uz mnogo poteškoća, iznad brda za bombardiranje drugog ograđenog prostora i kaštela
17. Prolomi zidina drugog ograđenog prostora
18. Položaj mužara nakon zauzeća prvog ograđenog prostora
19. Atlagić paša dolazi da se preda u tajnosti dana 11. septembra 1688.

Nacrt br. 3, Detalj plana Knina iz 1688. g.

ulogu »lažnog jarka s vodom« (»Falsabraga«). Iz tog prostora ulazi se na kaštel malim vratima (N). S južne su strane vrata (M) za ulaz u kompleks kaštela.

Donji, južni dio tvrđave, drugi ograđeni prostor (B) zvan Garišta, opasan je zidinama s istočne i zapadne strane. Na sjevernoj strani spaja se s kaštelom Ićizar, a na južnoj završava na hridinama. Na zapadnoj strani, na najvišem položaju je mali kaštel (E), zvan Lab. Ovaj kaštel ima zidine s

tri strane, a prema istoku ih nema. Zidine nemaju kruništa, samo tri topovska otvora. Prema Krki, na zapadu, zidina je bez otvora. Prolaz u kaštel je sa sjevera preko zida (V) s donjeg nižeg nivoa od kaštela Ićizar. Između Laba i Ićizara u hridinama je špilja (X) gdje je skladište praha. Istočna zidina počinje podno Ićizara. Tu počinje i zidina Podgrađa, odnosno samog grada Knina. Tu se nalazi i okrugla kula (S) nasuta zemljom, zvana Topana, s platoom na kojemu su topovi. Na sredini te zidine nalaze se ulazna vrata (L), na istom mjestu gdje se nalaze i danas. Ta vrata i četverokutni bastion uz njih bili su u toku bitke porušeni (17). Prilaz tim vratima ide s tvrđave prema Loredanovim vratima, odnosno na ovom crtežu ta vrata se zovu Gornja vrata ili Vrata od Skradina, odakle je počinjao Put Skradina (Strada di Scardona). Put od vrata od Skradina do ulaza u tvrđavu je s gornje strane ograđen manjim zidom. Tako je stvoren ograđeni prostor, pod zidinama tvrđave, trokutastog tlocrta. U tom prostoru prikazane su tri oveće zgrade, a u blizini Vrata od Skradina džamija (Y) koja je u nacrtu nazvana Glavna, »sada crkva Sv. Jerolima i Klare«. Na južnom završetku zidina pod hridinama nalaze se druga vrata (K), nazvana Vrata od Drniša, jer se odatle išlo preko mosta na Krki u Drniš. U tom opisanom prostoru nalazi se dosta zgrada, prizemnih s dvostrešnim krovom. Dvije zgrade su četverokutne, s katom i šatorastim krovom.

Od tvrđave na zapad spuštaju se prema Krki ruševine zida koji je povezivao najgornji kaštel (Ićizar) s kulom zvanom Gradac, koja je nad samom rijekom. Ta kula je četverokutna s platformom za topove prema rijeci.

Od najgornjeg kaštela (Ićizar) spušta se zidina podno istočne strane tvrđave sve dolje do Krke. Time je sam grad Knin u turskom periodu bio utvrđen sa sjeverne i istočne strane. Zidine prema jugu sve do mosta (G) nema, odnosno prema crtežu postoji neka ograda koja je možda u obliku palisade. Ova zidina nema kruništa osim na samom donjem završetku kod ulaznih vrata (H) zvanih Vrata od Bosne. Ta vrata branjena su okruglom kulom (R) nasutom zemljom, slično kao kula Topana (S) pod najgornjim kaštelom. Druga vrata, gornja (J), nalaze se, kako je već naprijed rečeno, pod najgornjim kaštelom, a nazvana su Vrata od Skradina. Nakon izгона Turaka ta vrata se zovu Loredanova po kninskom providuru Antoniju Loredanu. Do samih vrata je plato za topove. Još takva dva platoa nalaze se naniže, prema Krki, na mjestima gdje je zidina tvorila uglove.

Unutar grada Knina zgrade su prikazane kao prizemni pačetvorinasti objekti s dvovodnim krovovima. Sedam zgrada su četverokutnog tlocrta na kat i sa šatorastim krovom. Jedna, između njih, (Q) ističe se po veličini, ima kat i dvovodni krov. Nalazi se na podnožju brijega na južnoj strani grada skoro uz Krku. Postavljena je na nekoj vrsti podzidanog platoa koji tvori prilično veliki slobodni prostor oko zgrade. Taj prostor je i ograđen zidom. Zgrada je označena kao kuća Atlagić paše.

U gradu se ističu i dvije džamije (Y, Z). Obje su postavljene na platoe. Prikazane su kao kvadratni tlocrt sa šatorastim krovom. Imale su, zasigurno, minarete sa zapadne strane, ali su ovdje prikazane kao zvonici sa četverostranim šiljatim završecima. Gornja džamija (Y) kod Vrata od Skradina, iznad puta koji vodi u tvrđavu je glavna džamija, ovdje nazvana crkva

Svetih Jerolima i Klare. Druga džamija (Z) nalazi se negdje u sredini između glavne džamije i podnožja brda Spas.

Na južnoj strani, na izlazu iz grada, prikazan je most od kamena (G) preko Krke, koji vodi na Drniški put. Most je prikazan sa sedam lukova, sa strane Knina, a sa pet na drugoj obali, dok je sam prijelaz preko rijeke prikazan s jednim pilonom usred rijeke i propustima s jedne i s druge strane.

Zanimljiv je prikaz razmještaja vojske i oružja u bici za Knin. Na brežuljku u polju, istočno od Knina, između Krke i pritoka Košutice, smještena je baterija (1) od šest topova, kasnije premještena bliže Kninu (2). Tu su i dva mužara (3) kalibra 500 i dva (4) kalibra 100. Istočnije na Krki je splav (5), spremna da s ovdje ucrtane utvrde prenese pet malih oružja (topova) i jedan mužar za bombe, kalibra 100 da bi se mogao tući s druge strane prolom od topništva u zidu. Ta oružja su prenesena prema južnoj strani Knina, a više na zapad (7) prenesen je mužar za bombe, kalibra 100. Ta oružja sigurno su tukla s druge strane načinjeni prolom (8) u blizini Vrata od Bosne. U blizini proloma, na zidini, na mjestu gdje ona tvori ugao, naglo skrećući prema sjeveru, označeno je mjesto (12) gdje je bila zataknuta mletačka zastava na dan upada. Vidljivo je, dakle, da su mletačke trupe na tom mjestu prodrle u grad. Pošto je zauzeto podgrađe, odnosno Knin, postavljeni su mužari na platformu (18) odakle su tukli ulazna vrata tvrđave i tu napravili prolom u zidinama (17). Na putu od Bosne postavljene su dvije baterije (15) koje su uperene na drugi ograđeni prostor tvrđave, na Garište (B). Uz mnogo poteškoća postavljen je mužar kalibra 500 na brdu Spas (16) za bombardiranje tvrđave, osobito najgornjeg kaštela Ićizar (C).

Podno zidina Knina, prema Vratima od Bosne, nastupaju tri čete pješaka »narodne vojske« pod vodstvom »Njegove Ekscelencije«, zasigurno generalnog providura Girolama Cornara (9) i generala S. Polla (13). Iza njih nastupaju čete konjanštva pod zapovjedništvom konjaničkog providura Zena (14.)

Na koncu bitke Atlagić paša dolazi na Vrata od Skradina (19) da se »diskretno« preda 11. septembra 1688.

U desnom donjem uglu nacрта prikazan je projekat novih utvrđenja Knina i tvrđave i pojačavanje postojećih. Po naređenju generalnog providura u Dalmaciji i Albaniji Girolama Cornara ovaj projekat izradio je javni inženjer, odnosno mletački vojni inženjer Oratio Alberghetti. On predlaže izgradnju novih utvrda, po sistemu Vaubana koja se sastoji od oštrokutih, velikih, čvrstih bastiona ispunjenih zemljom, na čijim se platformama postavlja artiljerija. Alberghetti takvim sistemom potpuno zatvara južni dio Knina, prema obali Krke, a pojačava istočnu i sjevernu zidinu grada na tri mjesta. Sam vrh brda Spas pred najgornjim kaštelom tvrđave također pretvara u platformu u obliku bastiona. Rekonstruira zid na istočnoj strani tvrđave od najgornjeg kaštela do kule Gradac nad Krkom. Tako potpuno zatvara Knin sa starom tvrđavom u neprekinuti obrambeni obroč i pretvara ga u ogromnu tvrđavu.

Taj se projekat nikad nije ostvario u ovakvom opsegu. Kakvo je mišljenje imala Mletačka Republika o važnosti kninske tvrđave svjedoči izjava

njezina Senata: »Tvrđava Knin je mjesto u krajevima koji okružuju Dalmaciju i nama potrebnije i korisnije nego bilo koje drugo mjesto jer je glavni ključ i prolaz, kroz koji se dolazi u Dalmaciju i može spriječiti one koji provaljuju u nju«. Nije onda čudno što su Mlečani u dva navrata pokušali osvojiti »ključ Dalmacije«, da bi tek u trećem pokušaju uspjeli i što su odmah poduzeli radove da ga još više učvrste, jer je bio na samoj »turskoj granici«. Što su Mlečani na tvrđavi uradili, najbolje će pokazati usporedba slijedećeg nacrt br. 4. s prethodnim.

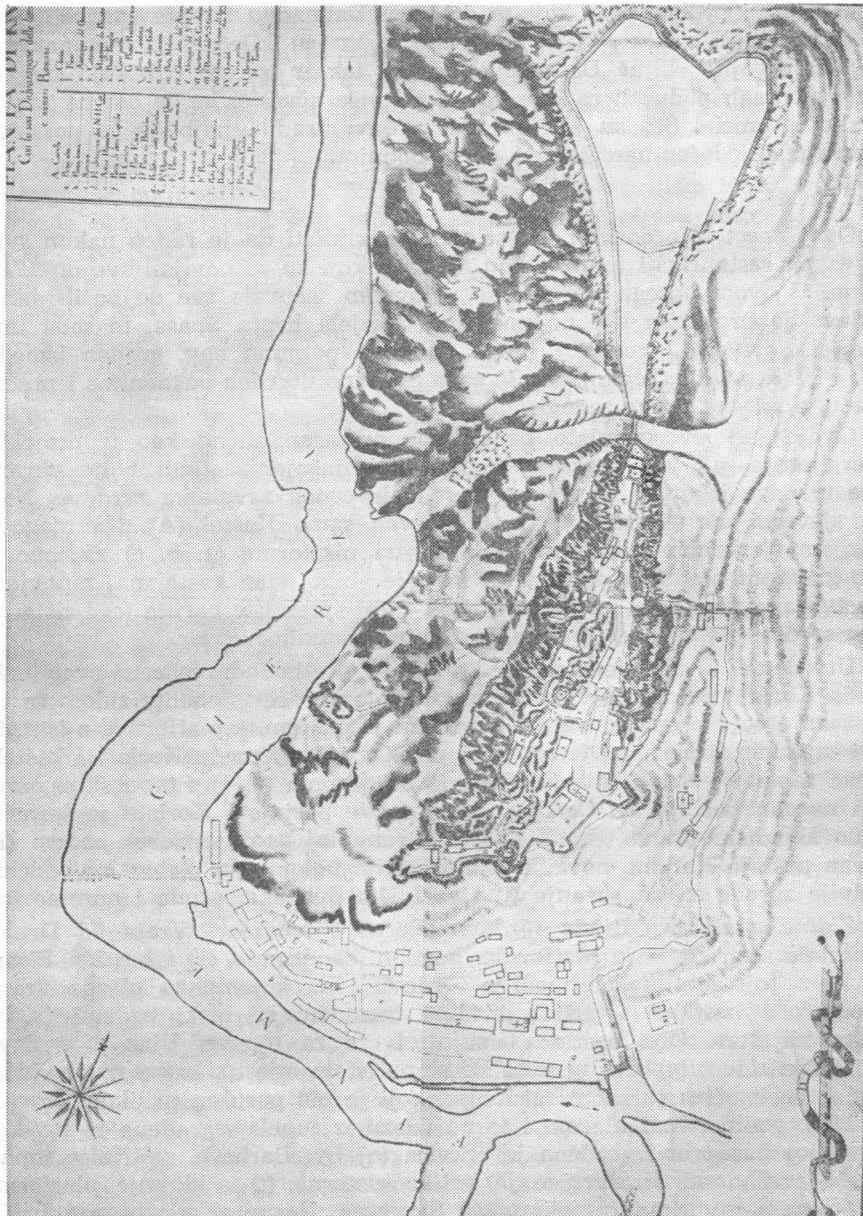
Nacrt br. 4.

Ovaj nacrt nije datiran, ali se može zaključiti da je rađen nakon svih radova na restauraciji i proširenju tvrđave koji su se odvijali sve do 1715. godine. U ovom opsegu tvrđava se uglavnom sačuvala sve do naših dana. Tvrđava je proširena sve do najjužnijeg dijela hrpta Spasa, te sada ima tri dijela, sjeverni, srednji i južni. Južni je potpuno nov, građen između 1711. i 1713. godine. Srednji dio je sada potpuno utvrđen bastionima i prema zapadu, a istočne zidine renovirane.

Ovdje je sjeverni plato brda Spas prikazan slično kao u projektu Alberghettija, ali bez ikakvih oznaka ili objašnjenja. Radi bolje obrane same tvrđave iskopan je prokop ispred sjevernog završetka tvrđave. Najviši, sjeverni dio tvrđave ovdje je nazvan samo Kaštel (A). Na njegovu krajnjem sjevernom završetku sada su tri platforme (a, b, c) za topove, a na glavnom platou je zgrada (d) koja je »bila« stan kaštelana, zapovjednika tvrđave. Tu je još na južnom rubu staro spremište baruta (e) i cisterna (t) na sredini platoa, a do nje platforma (p) Pasqualigo.

Utvrđenje u srednjem dijelu koji se u prethodnom nacrtu zvao Lab, a sada Korlat utvrđen je i s istočne strane s naročito debelim zidom sa tri topovska otvora prema sjeveru. Na sredini je podignuta platforma, a između nje i zapadne zidine je cisterna. Spoj novoizgrađen između Korlata i kaštela (A) na zapadnoj strani utvrđen je sada bastionima (o, o) s topovskim otvorima nazvan postaja sv. Cecilije. Između ove postaje i Korlata je šestostrano skladište praha (K). S istočne strane taj spoj je dobio bedem (E) nazvan postaja Kandia, nova, s vrlo šiljastim uglom. Na platou iza bedema su dvije zgrade za naoružanje (i) i skladište dvopeka, oruđa i opreme (u).

Zidine središnjeg dijela tvrđave (F) su obnovljene. Vrata od Drniša su nestala. Izgrađena je platforma, bastion Vendramin (l) i bastion Pisani (m) kroz koji se tunelom ulazi u tvrđavu i na kojemu su ulazna vrata. Između oba bastiona i južnih hridina izgrađeni su niski bedemi (x, x) »niska kliješta«. Oba bastiona imaju otvore za topove. Ulaz u tvrđavu zaštićen je zidom (y). Taj ulaz nalazi se na istom mjestu, kao u prethodnom nacrtu, što znači u turskom razdoblju, koji je bio porušen prilikom osvajanja 1688. godine. Nad ulazom i to na izlazu iz tunela izgrađena je stražarnica. Njoj nasuprot izgrađena je crkvice (q) Sv. Barbare, zaštitnice topništva. Sjeverno od stražarnice je velika cisterna (t) a do nje platforma s topovskim otvorima (n) »kavaljer Sveceze«. Nasuprot ulazu, pod hridinama Korlata, izgrađena je zgrada za stanovanje tvrđavskog zapovjednika oružja (s). Južno od crkvice Sv. Barbare je zgrada u kojoj su peći (v), a iza nje manja cisterna.

Nacrt br. 4, Nacrt Knina, XVII st. (Biblioteca nazionale Marciana, Venecija)

NACRT KNINA

S utvrđenjima predloženim od Orazija Alberghettija, javnog inženjera, po naređenju Njegove Preuzvišenosti gosp. Girolama Cornara, prokurator sv. Marka u Dalmaciji i Albaniji

NACRT KNINA

sa svojim naznakama slova i rimskih brojeva

A. Kaštel

- a. Utvrda, gornja
- b. Utvrda, donja
- c. Oštrica (oštri bedem)
- d. Bilo je prebivalište kastelana
- e. Staro skladište
- f. Vrata rečenog kaštela
  - B. Korlat
  - C. Postaja Emo
  - D. Postaja Belveder
- g. Zatvoreni prsobran rečenog Belvedera
- h. Bivša bolnica, sada kasarna
  - E. Postaja zvana Candia, nova
- i. Naoružanje
- k. Skladište praha
  - F. Prostor ograđen zidinama
- l. Platforma (za topove) Vendramin
- m. Bedem Pisani
- n. Cauvalier Suezese (»kavaljer Sveceze«)
- o. Postaja sveta Cecilija
- p. Postaja (za topove) Pasqualigo
- q. Crkva
- r. Peći
- s. Prebivalište upravnika oružja
- t. Cisterne
- u. Spremište dvopeka i (oruđa) opreme
- x. Niska kliješta
- y. Zaklon za vrata
  - G. Donji ograđeni prostor ili Grad
- z. Vrata Loredanska

I. Postaja zvana Pijevac

II. Vrata Cornera

III. Vrata Molina

IV. Crkva zvana Od duša

V. Prebivalište N H Providura

VI. Vojarna konjice

VII. Stolna crkva posvećena sv. Jerolimu

VIII. Crkva Sv. Ante i hospicij otaca franjevacu

IX. Bolnica

X. Zaklon za vrata

XI. Bazana

H. Kulica

Mjerilo venecijanski korak

Južni dio tvrđave (D) nazvan postaja Belveder sasvim je nov, izgrađen u razdoblju od osvajanja tvrđave do 1713. godine. Odijeljen je od srednjeg dijela tvrđave zidom s vratima. Prilazi mu se stubištem jer je na višem nivou od srednjeg dijela. Ulaz je s lijeve strane branjen zatvorenim probranom, a s desne bastionom (C) nazvanim postaja Emo. I taj bastion ima topovske otvore. Belveder je s južne strane opasan jakim zidinama, dok su ostale manje debljine jer su na strmim, nepristupačnim hridinama. Na sjevernoj strani prema Korlatu, na jednom dijelu ih nema budući da su same strme hridi zamijenile zidine. Na tom prostoru izgrađene su dvije zgrade i treća koja zatvara prolaz prema krajnjoj južnoj platformi iznad Krke. Prva zgrada odmah do ulaza (h) »bila« je tvrđavska bolnica »sada« kasarna. Nije jasno odnosi li se ta oznaka na sve tri zgrade.

Podno ovog dijela još uvijek postoji kulica nad Krkom ojačana zidinama prema padinama Spasa.

Pod tvrđavom istočna zidina Knina iz turskog doba ostala je ista. Skradinska vrata sada se nazivaju Loredanova (Z), po prvom kninskom providuru poslije osvajanja. Džamija u blizini vrata je nestala. Na mjestu druge džamije, ispod ulaza u tvrđavu, nalazi se katedrala (VII) posvećena sv. Jerolimu. Sudeći po mjestu, platformi na kojoj se nalazi i stubištu s kojim se prilazi, džamija je adaptirana u katoličku crkvu. Njoj nasuprot je bolnica (IX). U Knin se s istoka ulazi nekadašnjim putem od Bosne. Ulaz je sada drugačiji. Ulazi se preko jarka s vodom i preko pokretnog mosta. Taj se ulaz sada zove Cornarova vrata (II). Zaštićen je vanjskim zidom (x) na kojemu je prolaz s pokretnim mostom.

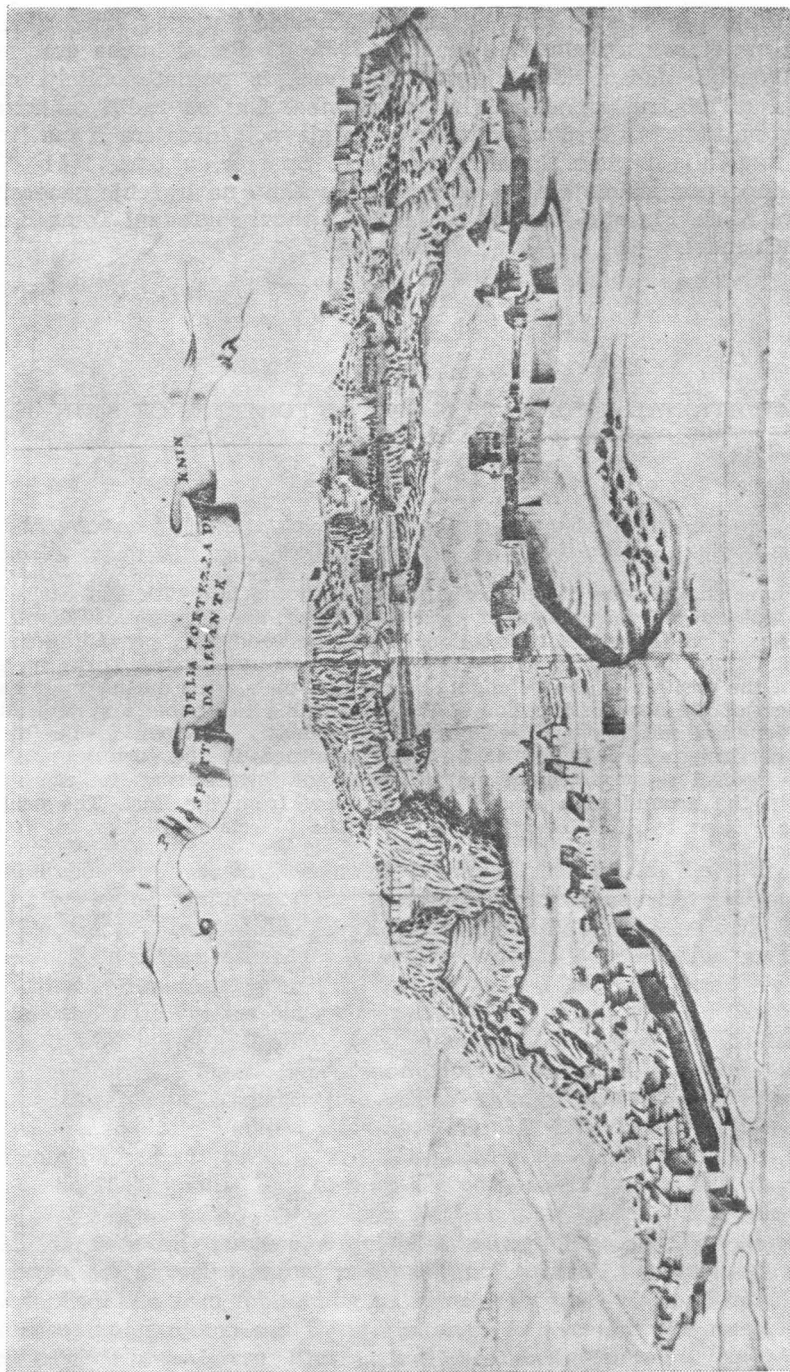
U prvom nizu kuća, u blizini Cornarovih vrata, nalazi se crkva Sv. Ante (VIII) s hospicijem otaca franjevaca. Do nje je duga zgrada kasarne konjaništva (VI). Dalje je velika zgrada kninskog providura (V) na istom mjestu, a možda i ista zgrada, nekad obitavalište Atlagić-paše. Odmah do nje u istom nizu je mala crkvice, zvana Od duša.

Prijelaz preko Krke na jugozapadnom kraju Knina ima most s mnogo lukova, ili možda stupova, jer izgleda kao da je drven. U sredini rijeke je pylon i dva dijela koja su se vjerojatno dizala i spuštala. Pristupa se na most kroz Molinova vrata (III).

Pred Cornarovim vratima nalazi se zgrada zvana Bazana, koja je služila za smještaj i prenočište trgovačkih karavana.

Nacrt br. 2. Ovaj crtež prikazuje kninsku tvrđavu i Knin gledan s istoka. Kada se ovaj crtež uspoređuje s nacrtom br. 4, sasvim lako se mogu uočiti točnosti ovog izgleda tvrđave i Knina, s tlocrtom koji je prikazan u prethodnom nacrtu. Sve zidine tvrđave i zgrade unutar njih su prepoznatljive. Isti je slučaj sa zidinama grada Knina. Prikaz je točan po tlocrtu, ali se ovdje vidi da je i južna strana grada, prema Krki, bila zaštićena zidom. Zanimljiv je izgled zgrada iza zidina, naročito na potezu od Loredanovih vrata prema Cornarovim. Tu se uočava crkva Sv. Jerolima, ali bez zvonika, i zgrada bolnice nasuprot njoj. Dobro se vidi i izgled Loredanovih vrata s platformom lijevo od ulaza.

Uspoređujući ove nacрте, na prijelazu stoljeća i prelomnom razdoblju izgradnje kninske tvrđave, mogu se ustanoviti vrlo zamašni radovi. Cvito

Nacrt br. 2, Pogled na tvrđavu Knin s istoka, XVII st. (Museo Correr, Venecija)

Fisković objavljujući svoj rad »Ignacije Macanović i njegov krug« (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 9. iz 1955. g.) donosi imena graditelja. To su Ignacije Macanović i njegov otac Ivan, iz poznate obitelji naših graditelja u Trogiru porijeklom iz Dubrovnika. Oni su radili na raznim radovima na kninskoj tvrđavi pod nadzorom glavnog inženjera Ivana Krstića Camozzinija i generala Henrika Karla Sparrca, u toku 1711—1713. godine. Kao vrsni stručnjaci bili su upućeni u Knin na traženje generalnog providura Karla Pisanija. Uz njih su radili i njihovi sugrađani Toma Kazoti i Antun Cicindel.

ADDITIONAL INFORMATION ON THE FORTRESS OF KNIN

by Bosiljka Bezić

The here shown four designs, originating from the late 17th and early 18th century, add to the knowledge of development of the fortress of Knin. The designs Nos. 1 and 3 offer information about the conditions prevailing in the fortress and the city of Knin at the time of their capture by the Turks in 1688, and about the position of the defending forces and their arms during the assault. The project of the new fortification of Knin according to Vauban's system, made by the Venetian military architect Oratio Aberghetti, is shown in the design No. 3. The designs Nos. 2 and 4 show the condition in the fortress and city after the radical re-arrangement and extension of forts during the early 18th century in the ground plan as well as the view from the East. The original designs are kept by the Corer Museum and the Marciana Library in Venice.